

OBSAH A ZPRACOVÁNÍ JEDNOTLIVÝCH HESEL

Souhrnnou a podrobnou informaci o východiscích, pojetí a funkci Lexikonu české literatury a z nich vyplývající důvody pro zařazení jednotlivých hesel stejně jako charakteristiku jejich zpracování poskytuje úvod k prvnímu dílu (1985, s. 7–20).

Stať *Obsah a funkce slovníku v LČL 1* označuje pojmem „národní česká literatura“ ve shodě s „uzávní kulturní konvencí“ literární tvorbu, jejíž počátky spadají do 60. let 9. století, tj. do období Velké Moravy (863–885), a pojímá do této tvorby spolu s díly psanými česky také díla psaná staroslověnsky a latinsky („památky vzniklé na našem území a určené domácí kultuře“). Uvedené vymezení přimělo redakci k tomu, aby doplnila heslář všech čtyř dílů LČL hesly o staroslověnsky píšících autorech a staroslověnských anonymních dílech období Velké Moravy a přemyslovských Čech (hesla o autorech a dílech opomenutých v LČL 1–2 budou otištěna v Dodatcích k LČL 4). Redakce rozšířila ve všech čtyřech dílech LČL řadou doplňků také další části hesláře tzv. starší české literatury (tj. literatury zhruba do druhé třetiny 18. století). Ukázalo se při tom, že část památek z tohoto období nelze lexikograficky uspokojivě zpracovat individuálními hesly: buď proto, že jsou propojeny složitými filiačními vztahy (biblické překlady, kancionály), nebo proto, že to jsou relativně krátké, vesměs anonymní, většinou neindividualizované texty, jejichž množina tvoří literárněhistorický celek (staročeská lyrika). Z tohoto důvodu zařazujeme do Dodatků v LČL 4 souborná hesla Bible (české překlady), Kancionál a Lyrika středověká. Nečetná hesla věnovaná v LČL 2 staročeským legendám doplňujeme v Dodatcích souborným heslem *Legenda středověká* (formu souborného hesla volíme v tomto případě z důvodů ryze praktických: proto, že bude pro uživatele v Dodatcích přehlednější, nežli by byla prostá řada individuálních hesel opomenutých v LČL 2). K hesláři starší české literatury je třeba poznamenat, že v některých obdobích – především v 17. a 18. století – je úsilí o materiálovou úplnost, byť relativní, citelně omezovalo dosaženým stavem heuristického bádání.

Vzhledem k rozsahu slovníku a k časovému odstupu vydání jednotlivých dílů považujeme za nutné opakovat i upřesnit, co jednotlivá hesla obsahují, jak jsou strukturována a co v nich čtenář může hledat. Časovou řadu informací (zejména o knižních vydáních, publikování v časopisech a o literatuře předmětu) se tento díl pokusil dovést až k datu pracovní uzávěrky textu, tj. do konce roku 1997.

Podle svého předmětu se hesla LČL dělí do dvou základních kategorií: jednu tvoří hesla *osobní* (autor a překladatel krásné literatury, literární kritik, historik a teoretik, tiskař aj.), druhou hesla *věcná* (anonymní literární dílo, literární nebo kulturní spolek a organizace, nakladatelství, beletristický, kritický, vědecký časopis, sborník, almanach aj.). Přestože osobní i věcná hesla obsahují údaje různé povahy a rozsahu, směřují k pokud možno jednotnému postupu a způsobu uvádění informací. Skládají se ze záhlaví, výkladové pasáže a bibliografické části.

Záhlaví

a) *Titul hesla*: Název osobních hesel tvoří zpravidla jméno, jímž autor podepisoval své literární práce a pod nímž je nejčastěji uváděn v odborné literatuře. Jestliže tedy používal pro celé své dílo (nebo jeho převážnou část) literárního jména (pseudonymu), které se vžilo, není názvem hesla autorovo občanské jméno. Občanské jméno zůstává základním titulem hesla v případech, kdy literární jméno pokrývá jen část autorova díla nebo přistupuje k autorovu jménu jako stálý přídomek. V takových případech, stejně jako v případech provdaných autorek, užívá LČL pro orientaci odkazových hesel. Bez nich se neobešla ani evidence autorů a anonymních děl starší české literatury (latinská a česká verze osobních jmen a názvů děl, rozkolísaný úzus v uvádění osobních jmen); u památek starší české literatury, které nemají vlastní nebo konvenční název, byl jako titul základního hesla volen incipit. Za titul věcných hesel z novější české literatury je vole-

no frekventovanější pojmenování (jestliže se oficiální název dané instituce nebo periodické publikace postupně měnil), ostatní názvy jsou v hesláři zachyceny formou odkazů. U nakladatelských hesel tvoří záhlaví firemní název (často ve formě osobního jména) v úředně zaregistrované, resp. nejuživanější podobě.

b) *Základní časové vymezení* je v osobních heslech doprovázeno údaji o *místě narození a úmrtí*, u věcných hesel zachycuje faktickou působnost. Místa na území ČR určujeme v první řadě historicky adekvátním názvem obce (tištěn kurzivou); pokud byla obec přejmenována nebo přičleněna k jiné obci, zachycujeme dnešní stav v závorce; jako základní pramen sloužil Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970 (1978) a Zeměpisný lexikon ČR (1991). Pro orientaci (a k rozlišení obcí shodných názvů) jsou jména menších obcí zpravidla určena geograficky nejbližším větším nebo známějším místem. (Ve výkladové pasáži uvádíme místní jména, včetně názvů menších lokalit i větších územních celků, zpravidla v jejich dobové podobě a nepříčleňujeme je k dnes platným správním celkům; je-li potřeba – nejsou-li obecně známa –, blíže je lokalizujeme.) Podoba místních jmen v zahraničí se převážně řídí současným územ; pokud jde o jejich zčešťování, navazuje LČL na praxi čtyřdílného Příručního slovníku naučného (1962–67); jméno místa je v závorce doplněno údajem o zemi, případně o státu, k jehož území náleží dnes.

c) *Stručná orientační charakteristika* autora nebo jevu chce vymezit osobité pole jeho působnosti, a to hlavně cestou zařazení druhového, žánrového, vývojového, tematického apod.

Výkladová pasáž

a) První oddíl této pasáže obsahuje chronologicky postupující *výklad o životě* (osobní hesla) nebo *o genezi a vývoji* (věcná hesla) daného jevu; přihlíží při tom i k mimoliterárním souvislostem, informuje o neliterární umělecké činnosti autora, upozorňuje na vazby mezi jeho životem a dílem apod. V heslech časopisů (i některých dalších publikací) jsou z praktických důvodů v úvodu tohoto oddílu shrnuta základní bibliografická data v jejich postupných proměnách: titul, podtitul, redaktor (eventuálně odpovědný redaktor), majitel a vydavatel, periodicitu, příp. přílohy. – Je-li názvem hesla autorovo literární jméno, uvádí LČL na počátku tohoto oddílu jeho jméno občanské, případně vysvětlení původu literárního jména, další varianty občanského jména nebo literárního jména, kterými autor též podepisoval své práce. – U nakladatelských hesel obsahuje tento oddíl kromě historie firmy i stručné životopisné údaje o jejích hlavních představitelích (majitelích, ředitelích) a v závěru i adresy působnosti. – Biografická část rovněž zahrnuje (zpravidla na závěr): data a stručnou charakteristiku činnosti autorových příbuzných, kteří se věnovali literatuře a umění a není jim věnováno samostatné heslo (na tyto pasáže upozorňují v závažnějších případech odkazová hesla „viz in“), případně rozlišující informace o tvorbě autorových jmenovců; u věcných hesel doplňující nebo rozlišující informace o přidružených aktivitách (vydavatelských, divadelních aj.), o časopisech stejného názvu bezprostředně předcházejících či následujících apod.

b) Další oddíl výkladu obsahuje *vlastní literární charakteristiku* jevu (kombinující syntetický a analytický postup); jejím minimálním cílem (zejména u jevů málo známých a dosud neprozkoumaných) je žánrový a tematický popis, který je zpravidla doplněn dalšími hledisky, především konkrétním začleněním jevu do literárního procesu, zachycením jeho vývojových proměn a specifičnosti. V rozsahu této části (tj. v zevrubnosti literární charakteristiky) se uplatňuje zřetel k významu daného literárního jevu. Rovněž u věcných hesel tento oddíl přináší charakterizační popis jevu (u časopiseckých hesel doplněný výčtem častějších přispěvatelů, který je zpravidla rozčleněn podle žánrů a zahrnuje též šifry a pseudonymy, jichž uvedení autoři v daném periodiku užívali; u nakladatelských hesel charakteristikou nejvýznamnějších knižnic a souborů spisů s údaji o časovém vymezení, počtu svazků, případně redaktorech). – V závěru výkladu jsou zpravidla soustředovány informace doplňující celkový obraz pojednávaného autora nebo jevu (méně důležitá a mezioborové aktivity); o četnějších družích časopiseckých publikací, o dílech zůstáva-

jících v rukopisu, o pracích pro film a rozhlas, o dramatizacích a adaptacích autorových děl apod. – Ve výkladové části je zmiňováno rovněž rozšiřování děl prostřednictvím domácích samizdatových edic (případně pozdější knižní vydání se uvádí v bibliografické části).

Bibliografická část

Rozsah a vnitřní členění se řídí povahou shrnutých informací (odráží zároveň stav bibliografické připravenosti oboru). Nejrozsáhlejší a nejdiferencovanější bibliografické údaje obsahují většinou osobní hesla. – Do výkladové pasáže LČL přesunuje informace o samizdatových edicích děl (nebyla-li později vydána knižně), o příspěvcích do naučných slovníků (a to jen ve zvláště významných případech), o doslovecích a předmluvách (je-li tento žánr pro autora obzvláště příznačný) a bibliografické údaje těžko ověřitelné. – Bibliografická část (osobních hesel) obsahuje *rubriky*:

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Soupis autorových pseudonymů a šifer uspořádaný abecedně (z obrazových šifer je uveden výběr nejdůležitějších a v autorově publikační činnosti nejfrekventovanějších značek). Ve zvláštních případech jsou jednotlivé pseudonymy a šifry opatřeny anotací, která blíže určuje místo a dobu jejich užívání. Základním východiskem rubriky byla publikace J. Vopravila *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře* (1973); odchyluje-li se LČL od jeho údajů, jde o opravy a doplňky.

PŘÍSPĚVKY in: Názvy periodik, sborníků, almanachů, antologií a katalogů (v abecedním pořadí), v nichž byly zjištěny autorovy příspěvky (publikace s pracemi otištěnými poprvé posmrtně jsou zpravidla uvedeny na konci výčtu). V závorce jsou obsaženy informace: místo vydání (s výjimkou pražských a všeobecně známých), vrocení nebo alespoň počáteční rok příspěvků (existují-li bibliografické podklady), případně upozornění na významné příspěvky (především později knižně nepublikované nebo zmiňované ve výkladové pasáži), na žánr autorovy soustavnější publikační činnosti nebo na autorův debut. Rubrika má orientační povahu, četnost jejích údajů závisí na (ne)dostupnosti bibliografických údajů. – Do této rubriky jsou zahrnuty i autorovy rozhovory (pouze závažná interview jsou individuálně zařazena v rubrice Literatura) a také zde jsou zpravidla uváděny separáty z časopisů a novin (byť opatřené vlastním stránkováním a figurující v katalogích jako knižní tituly). Neuvádíme zde naopak autorovy příspěvky do naučných slovníků (pokud byly významné, registrujeme je ve výkladové části).

KNIŽNĚ: Úplný soupis autorových vlastních publikací (zjištěné bibliofilie a soukromé tisky neregistrujeme, pokud neobsahují práce jinak knižně netištěné a není-li to potřebné k rozlišení nebo upřesnění údajů uváděných v autorových bibliografiích a v katalogích; separáty z časopisů a novin zachycuje rubrika Příspěvky). Názvy publikací jsou citovány v originální podobě (na rozdíl od výkladové části, v níž se někdy užívá uzualních českých verzí cizojazyčných titulů), v transkripci nebo pravopisné úpravě podle běžných edičních zásad. Původní formální úpravu titulních listů nezachováváme; údaje provázející vlastní titul díla („napsal“, „přeložil“, „sestaveno od“ aj.) reprodukuje jednotným způsobem. Tituly uvádíme většinou v plném znění (krácení obsírných či vicedílných názvů je vyznačeno třemi tečkami), zpravidla bez podtitulů a v chronologickém pořadí podle prvního vydání. Místa vydání se obecně uvádějí jen u děl vyšlých mimo území dnešní ČR, u děl starší české literatury se uvádějí i místa na našem území mimo Prahu. Vročení se řídí titulním listem; pokud na něm vrocení schází, přebíráme je z tiráže. Knihy bez vrocení jsou anotovány zkratkou b. d., která je pokud možno doplněna hypotetickým datem zjištěným podle jiných pramenů. – V oddílu *Beletrie* (*Beletrie a práce o literatuře* apod.) jsou kromě prvních vydání připomenuta ta další vydání, v nichž sám autor podstatně zasáhl do struktury díla, a nejdůležitější kritické nebo podrobně komentované edice. (Celkový počet vydání se kromě zcela ojedinelých výjimek neuvádí.) V případech, kdy autor opakovaně měnil skladbu určitých souborů (většinou povídkových), je každý z nich zaznamenán samostatně pod vlastním titulem se stručnou anotací o provenienci a uspořádání celku. U původních děl je vyznačen žánr, pokud nevy-

plyvá přímo z názvu. U divadelních her (mezi něž se bez zvláštního odlišení – které ponecháváme výkladové části – zahrnují i hry loutkové) je rok knižního vydání doplněn (existují-li bibliografické podklady) i letopočtem premiéry. LČL registruje v anotacích upravené, popř. doplněné vydání, jakož i skutečnost, že kniha vyšla pod pseudonymem nebo pod jménem jiného autora nebo anonymně. Způsobem zápisu rozlišuje spoluautorství („s ...“) a spojení prací dvou nebo více autorů („s prózou ...“); je-li počet spoluautorů vyšší než tři, uvádí „s jinými“. Nezaznamenává doslovy a předmluvy v dílech jiných autorů (je-li tento druh literární činnosti pro autora zvláště příznačný, je zmíněn ve výkladové části hesla). – Soupis v oddílu *Překlady* je uspořádán v zásadě chronologicky, překlady děl téhož autora jsou však řazeny za sebou. Transkripce a pravopis jmen cizích autorů jsou přizpůsobeny dnešnímu úzu; v ruských jménech převádíme azbuku do latinky podle zásad tzv. běžného přepisů; jména cizích ženských autorek citujeme v bibliografické části (v souladu s Pravidly jmenného katalogu, 2. opravené a doplněné vyd. 1969) v nepřechýlené podobě. U knižně vydaných překladů divadelních her uvádíme pouze výjimečně i rok premiéry (v případech většího časového odstupu). – Oddíl *Ostatní práce* uvádí jmenovitě zejména díla z oboru společenských věd; z jiných oborů, daných většinou autorovou občanskou profesí, vyjmenovává jen vybraná základní díla, ostatní publikace zmiňuje globální informací. – Oddíl *Výbory* zachycuje výbory z autorova díla (v anotaci uvádí editora, případně upozorňuje na hledisko výběru) mimo publikace rázu školních příruček, stručných výborů pro mládež a příležitostných tisků. – Jednotlivé záznamy oddílu *Souborná vydání* uvádějí i nakladatelství a editory, mimoto bývají doplněny upozorněním na práce, jež zde byly zveřejněny v knižní podobě poprvé.

SCÉNICKY: Soupis původních a přeložených her, které nebyly publikovány knižně. (Rubrika rozlišuje *původní hry, překlady a adaptace, případně dramaturgie a úpravy.*)

KORESPONDENCE: Chronologický přehled časopisecky i knižně vydaných dopisů psaných autorem. Byl-li některý už tištěný soubor korespondence vydán v novější nebo úplnější edici, uvádí se jen toto novější vydání.

REDIGOVAL: Soupis publikací, jež autor redigoval, tříděný podle druhů (časopisy, kalendáře, sborníky, knižnice aj.); doba redigování se udává letopočty (ne podle ročníků publikací). Pokud není údaj o redaktorství v dané publikaci výslovně uveden, jsou informace o autorově působení v redakcích novin, časopisů aj. obsaženy v životopisném oddílu výkladové pasáže. Členství v redakčních radách (i když je bibliograficky doloženo) neregistrujeme.

USPOŘÁDAL A VYDAL: Chronologický soupis publikací, jež autor uspořádal nebo připravil edičně.

V heslech z oblasti starší literatury je navíc zařazena rubrika:

EDICE (údaje jsou řazeny chronologicky a zahrnují i vydání korespondence; není-li z názvu obsah edice jasný, jsou doplněny anotací).

V heslech věnovaných osobnostem tiskařů (do poloviny 18. století) zařazujeme rubriku **Z TISKAŘSKÉ PRODUKCE**.

V nakladatelských heslech LČL uvádí rubriky:

KNIŽNICE: V oddílech *Beletrie* (*Beletrie o literatuře* apod.) a *Ostatní* chronologický přehled všech knižnic nakladatelství s časovým vymezením jejich vycházení.

SOUBORNÁ VYDÁNÍ: V oddílech *Čeští autoři, Cizí autoři* abecedně řazený výčet autorů, jímž v nakladatelství vycházely sebrané nebo vybrané spisy.

Z DALŠÍ PRODUKCE: V oddílech *Původní práce, Překlady* chronologicky řazený výběr titulů nakladatelství mimo knižnice a souborná vydání (všechna díla jednoho autora jsou řazena opět chronologicky za časově první uvedené dílo). Uváděna jsou první nebo z literárněvědného hlediska významná vydání děl dokládající ediční profil nakladatelství.

PERIODIKA: Chronologicky řazený výčet všech periodik nakladatelství se základním časovým vymezením jejich vycházení.

BIBLIOGRAFIE: Registruje (v osobních i věcných heslech) tiskem vydané i formou účelových publikací rozmnožené bibliografické soupisy, pokud obsahují více údajů než rubrika Knížně. Existuje-li takových soupisů víc a zahrnují-li novější z nich všechny údaje soupisů starších, uvádějí se většinou jen práce poslední jakožto materiálově nejuplněnější. – V nakladatelských heslech jsou uváděny i nejvýznamnější firemní katalogy (seznamy) produkce daného nakladatelství. – Ze souhrnných bibliografických soupisů odkazuje LČL i v případech, že existuje speciální bibliografie, na J. Jirečka: Rukověť k dějinám literatury české 1, 2 (1875–76), Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století (1925–67) a Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě (1966–82).

LITERATURA: Rubrika je v osobních i věcných heslech rozčleněna do dvou chronologických řad. První z nich uvádí soupis samostatných knižních monografických publikací, včetně závaznějších publikací vyšlých v cizině (s výjimkou hesel z oblasti starší české literatury však rubrika nezachycuje místa vydání) nebo vydaných jako účelové tisky (např. krajskými knihovnami). Druhá podává výběr z ostatní odborné a kritické literatury věnované danému předmětu; zaznamenává studie vydané v časopisech a sbornících, ucelené partie obsažené v publikacích širšího tématu, vybrané kritiky, recenze (z několika recenzí téhož autora o téže knize volíme jen jednu, zpravidla výraznější či obsažnější), polemiky, nekrology, předmluvy, doslovy apod. a závazné autorovy rozhovory (ostatní registruje v rubrice Příspěvky). Zahraniční a zpravidla i regionální literatura předmětu je pro nesoustavnost bibliografických informací zachycena méně četně; z cizojazyčných příspěvků uvádíme většinou jen knižní publikace (výjimku tvoří hlavně hesla o starší české literatuře). Časově a tematicky shodné příspěvky z periodik (recenze téhož díla, diskuse, polemiky, jubilejní stati, nekrology) jsou většinou shrnovány do ucelených, společnou anotací opatřených bibliografických záznamů; v těchto a podobných případech zpravidla vynecháváme tituly jednotlivých článků, pokud jsou dostatečně určeny ostatními bibliografickými údaji (datum v denním tisku, odkaz na první stránku otištěného příspěvku, je-li ročník stránkovan průběžně, nebo na číslo). Vročení periodických publikací se řídí kalendářním rokem, u přestupných ročníků i číslem ročníku. – V rubrice se neuvádějí základní biografické a bibliografické příručky ani speciální a všeobecně naučné slovníky, které představují pro LČL jeden z fondů jeho informací; necitujeme rovněž syntetická literárněhistorická díla, k nimž se přihlíželo při koncepčním i faktografickém zpracování výkladových i bibliografických částí jednotlivých hesel; soupis děl podaný již v předmluvě k prvnímu dílu LČL (1895) a doplněný v předmluvě ke druhému dílu (1993) dlužno dále rozšířit o tyto práce: J. Pejskar: Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948–81, 1–4 (Curych 1982–94); Československý biografický slovník (1992); Panorama české literatury (1994, red. L. Machala a E. Petřů); Bibliografie české knižní tvorby 1945–60, 3–4 (1994–95); Dějiny české literatury 4 (1995, red. Z. Pešat a E. Strohsová); A. Zach: Kniha a český exil (1995); Katalog knih českého exilu 1948–1994 (1995, sest. J. Gruntorád); F. Knopp: Česká literatura v exilu 1948–1989 (1996, zde i informace o místech vydání českých časopisů a sborníků v zahraničí).